

УДК 371.134(025)
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-53

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ «PEEROBSERVATION» ЯК СПОСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Лазаренко Л.М., к. пед. н., доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Мараховська Н.В., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри італійської філології
Маріупольський державний університет

У статті розглянуто питання професійної самореалізації викладача іноземної мови в процесі взаємних відвідувань занять колегами. Обґрунтовано необхідність організації та проведення педагогічного тренінгу «PeerObservation» для викладачів кафедр іноземних мов закладів вищої освіти. Розглянуто етапи (мотиваційний, змістово-процесуальний, рефлексивно-результативний) проведення тренінгу як способу професійної самореалізації викладача іноземної мови; наведено методи та прийоми роботи з учасниками тренінгу на кожному етапі.

Ключові слова: професійна самореалізація, взаємне відвідування занять, педагогічний тренінг, викладач іноземної мови, заклад вищої освіти.

В статье рассмотрены вопросы профессиональной самореализации преподавателя иностранного языка в процессе взаимных посещениях занятий коллегами. Обоснована необходимость организации и проведения педагогического тренинга «PeerObservation» для преподавателей кафедр иностранных языков высших учебных заведений. Раскрыты этапы (мотивационный, содержательно-процессуальный, рефлексивно-результативный) проведения тренинга как способа профессиональной самореализации преподавателя иностранного языка; представлены методы и приемы работы с участниками на каждом этапе.

Ключевые слова: профессиональная самореализация, взаимное посещение занятий, педагогический тренинг, преподаватель иностранного языка, высшее учебное заведение.

Lazarenko L.M., Marakhovska N.V. PEER OBSERVATION TRAINING SESSION AS A METHOD OF PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF FOREIGN LANGUAGE INSTRUCTORS

In the present paper the issues of professional self-realization of a foreign language instructor in the process of peer observation have been disclosed. On the basis of scientific literature analysis and examination of the regulatory framework for higher education it has been found out that peer observation is considered to perform the controlling function rather than the self-developmental one. The necessity of organizing and conducting the peer observation training session for instructors of foreign language departments in higher education institutions has been substantiated. The training session is aimed at creating pedagogical conditions for understanding the essence and objectives of peer observation, acquiring knowledge about methods and stages of peer observation, developing necessary skills (observation, analysis, communication) and pedagogical reflection. The stages of the training session (motivation, content and process, reflection and result) as a method of professional self-realization of foreign language instructors have been described. A variety of training methods and techniques used at each stage has been presented. They include mind-mapping, doing true / false tasks, watching and discussing a demonstration video, learning and practicing the pineapple peer observation technique, filling in a feedback form, etc. Professional self-realization of foreign language instructors has been defined as a purposeful activity aimed at revealing and maximizing their teaching potential, and promoting self-development in the process of peer observation.

Key words: professional self-realization, peer observation, pedagogical training, foreign language teacher, higher education institution.

Постановка проблеми. У Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що метою освітнього процесу є не тільки передача, засвоєння, примноження й використання знань, умінь та інших компетентностей, а й формування гармонійно розвиненої особистості [5]. Вважаємо, що результатом розвитку всіх суб'єктів освітнього процесу – як

студентів, так і викладачів – є самореалізація особистості, розкриття природних здібностей, внутрішнього потенціалу внаслідок цілеспрямованої діяльності. Особливий інтерес становить професійна самореалізація викладача, котрий є організатором і координатором освітнього процесу, створюючи необхідні умови для досягнення сту-

дентом акме – найвищих показників у навчанні й особистісно-соціальному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць (К. Абульханової-Славської, А. Адлера, Б. Ананьева, Л. Виготського, Л. Коростильової, Д. Леонтьєва, В. Маралова, А. Маслоу, М. Недашківської, К. Роджерса, С. Рубінштейна, Н. Самохіної, З. Фрейда, К. Юнга та ін.) свідчить про різноманітність поглядів учених на сутність самореалізації. Її інтерпретують як потребу, здатність, мету, процес, форму, результат тощо. Найбільш змістовним, яке, на нашу думку, узагальнює всі інші, є визначення Л. Рибалко, котра розуміє самореалізацію як мотивовану діяльність, спрямовану на усвідомлене виявлення, розкриття, реалізацію власного потенціалу, формування продуктивної «Я»-концепції, усунення перешкод і подолання труднощів, що заважають досягненню максимального ступеня саморозвитку – акме [6, с. 15]. Водночас, на наш погляд, процес самореалізації, особливо професійної, має відбуватися не ізольовано, а в професійно-значущому середовищі, в педагогічній взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу.

На соціальній природі самореалізації акцентовано в наукових працях багатьох учених, зокрема зарубіжних дослідників Д. Кенріка [14], Е. Гофмана [13], Д.Н. Макніла [16], Дж. Слейтер [17] та ін. Слушною є думка Л. Коростильової, котра зазначає, що розкриття можливостей «Я» забезпечується як через власні зусилля індивіда, так і в сумісній діяльності з іншими людьми (близьким і далеким оточенням), соціумом і світом загалом [1, с. 15]. Цінною є думка Дж. Слейтер, котра підкреслює, що, коли самореалізація є лише прагненням досягти найвищого рівня саморозвитку задля особистої користі й не є пов'язаною з іншими людьми, тоді вона – лише форма егоцентричного самовдосконалення та самослужіння [17, с. 129]. У зв'язку зі сказаним вище доцільно навести думку Г. Твердохліб про спрямованість професійної самореалізації вчителів іноземних мов на активізацію і розкриття власного іншомовного потенціалу, самовдосконалення і саморозвиток засобами іншомовного комунікативного спілкування, ініціювання міжнародного співробітництва й партнерських відносин серед учасників освітнього процесу, здійснення позитивного впливу на мотивацію й інтерес учнів / студентів до іноземних мов, іншомовної культури [8, с. 8]. Важливими для нашого дослідження є обґрунтовані Т. Куценко комунікативні вміння професійної самореалізації, які відбивають здатність будувати взаємини з колегами на парт-

нерських засадах, знаходити нові творчі зв'язки з досвідченими вчителями, ділитися й обмінюватися авторськими доробками [3, с. 7].

Доцільно відзначити, що питання самореалізації викладача іноземної мови в процесі взаємодії з колегами, зокрема під час взаємного відвідування занять, не були предметом окремого дослідження і потребують детального вивчення.

Постановка мети. Мета статті – виявити особливості організації та проведення педагогічного тренінгу «PeerObservation» для викладачів кафедр іноземних мов закладів вищої освіти, а завдання – розглянути етапи тренінгу як способу професійної самореалізації викладача іноземної мови, представити опис методів і прийомів роботи з учасниками тренінгу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України «Про вищу освіту» (Розділ Х, ст. 56) зазначається, що робочий час науково-педагогічного працівника включає виконання ним навчальної, методичної, наукової, організаційної роботи та інших трудових обов'язків [5]. У нормативних документах ЗВО щодо організації освітнього процесу та забезпечення якості освіти виокремлено серед видів організаційної роботи науково-педагогічних працівників взаємне відвідування занять, а серед видів методичної роботи – підготовку до навчальних занять, розробку їх методичного забезпечення, демонстраційних матеріалів тощо.

Доречно зауважити, що вітчизняні вчені мають схожі погляди на призначення взаємного відвідування занять. З одного боку, вони розглядають його як форму педагогічного контролю, з іншого – як форму методичного навчання. Т. Костюкова та Г. Туровська вважають, що відвідування занять спрямоване на виявлення професійної компетенції та педагогічної майстерності викладача, засвоєння передового досвіду використання новітніх технологій навчання [2, с. 44]. С. Сінкевич вбачає функціями взаємного відвідування занять: забезпечення постійного обміну передовим досвідом участі в навчально-виховному процесі; узгодження навчального матеріалу, методичних прийомів і термінології, порядку викладання навчальної дисципліни в різних навчальних групах [7, с. 229].

Узагальнення думок учених і власний практичний досвід викладання у ЗВО свідчить про те, що відвідування занять викладачів як завідувачем кафедри, так і колегами переважно здійснюється з метою контролю й обміну досвідом, але недооцінюється важливість розкриття викладачами

власного потенціалу та спрямування їх до досягнення акме в професійно-педагогічній діяльності. Тому в дослідженні спираємося на роботи зарубіжних авторів, котрі розглядають взаємне відвідування занять у зв'язку із процесами самості – як спосіб саморозвитку (Е.Р. Гамільтон, Л. Гаммерслі-Флетчер, А. Кларк, Д. Уінгроув, А. Честер та ін.) [12; 19], рефлексії та самооцінювання (Дж. Кош, С. Манн, К.С. Уолш та ін.) [10; 15], підвищення впевненості в собі й у власних професійних успіхах (П.Р. Уіпп, Р. Пенгеллі та ін.) [18].

З метою спрямування викладачів іноземної мови до професійної самореалізації вважаємо за доцільне проводити педагогічний тренінг «PeerObservation». Його завдання полягають у створенні умов для усвідомлення викладачами сутності та призначення взаємного відвідування занять, здобуття ними знань щодо способів його здійснення, формування необхідних умінь (спостереження, аналізу, спілкування), розвитку педагогічної рефлексії. Учасниками тренінгу є викладачі кафедри іноземної мови.

Зміст тренінгу розроблено на основі досвіду, набутого в процесі участі в Національному Симпозіумі з інтернаціоналізації та викладання англійської мови за професійним спрямуванням у ЗВО (22–24 листопада 2018 р., м. Київ) у рамках проекту «Англійська мова для університетів», упроваджене Британською Радою в Україні за підтримки Міністерства освіти і науки України. На симпозіумі експертом Британської Ради, професором Лідського університету (Велика Британія) С. Боргом було проведено тренінг, присвячений взаємному відвідуванню занять із метою стимулювання професійного розвитку викладачів іноземної мови.

Під час організації педагогічного тренінгу «PeerObservation» послуговуємося рекомендаціями професора Борга й виокремлюємо такі етапи тренінгу:

1. *Мотиваційний*. Метою цього етапу є усвідомлення викладачами іноземної мови сутності та призначення взаємного відвідування занять. У мікрогрупах учасникам пропонується намалювати карту пам'яті (mind map) для актуалізації досвіду щодо взаємного відвідування занять, його функцій у педагогічному процесі. Члени груп пишуть центральне поняття (PeerObservation) на середині великого аркуша, малюють гілки, що виходять з нього та відповідають ключовим пунктам, і заповнюють інформаційні поля навколо гілок. Наприклад, ключові пункти можуть містити таке:

– purposes for peer observation (e.g. quality control; learning and sharing new

experience, methods and techniques; identifying challenges, providing support, etc.);

– peer observation procedure (stages of an observation process and their rationale);
– advantages of peer observation for instructors and institutions.

Учасники узагальнюють свої думки та представляють висновок від кожної групи. Також на цьому етапі доцільно застосовувати вправу «правильно / неправильно» для подолання стереотипів щодо призначення взаємного відвідування занять. Наведемо декілька прикладів тверджень, які пропонує С. Борг для обговорення:

1) the purpose of peer observation is to evaluate teaching;

2) peer observation is when a Head of Department watches a teacher's lesson;

3) both the person observing and the teacher being observed can benefit from peer observation;

4) as part of peer observation, the observer gives feedback to the teacher being observed;

5) the purpose of peer observation is for the teacher to give a demonstration lesson or open class to colleagues.

2. *Змістово-процесуальний*. Метою цього етапу є здобуття учасниками знань щодо способів здійснення взаємного відвідування занять, формування необхідних умінь (спостереження, аналізу, спілкування). С. Борг рекомендує перегляд та обговорення коротких відео, присвячених взаємному відвідуванню занять.

Підбираючи відеоролики для учасників тренінгу з метою здобуття необхідних знань, послуговуємося рекомендаціями Ф. Майнаєва та Л. Рибалко щодо застосування відео в навчальних цілях [4, с. 26–27]. Робота з відеоматеріалом здійснюється в такій послідовності: 1) організація учасників: емоційне налаштування (*Let's consider the peculiarities of arranging a pre-observation meeting*); 2) постановка й мотивація мети: постановка проблемного питання та мотивування до його вирішення (*Is it important for teachers to meet before they do peer observation? Why?*); 3) актуалізація опорних знань: спрямування дій учасників на практичне застосування попереднього досвіду (*Do you arrange pre-observation meetings with your colleagues? Compare what you see in the video with your own experience*); 4) підготовка до сприйняття навчального матеріалу: занурення в навчальну тему (*Let's watch two teachers taking part in a pre-observation meeting*); 5) організація сприйняття навчального матеріалу: аналізування, узагальнення, оцінювання, створення власних суджень (*Say what information the*

teacher being observed provides, what issues they agree to focus on during the observation, what you notice about the way in which the teachers interact); 6) закріплення: практичне застосування знань (*In groups discuss the rationale of a pre-observation meeting*).

На змістово-процесуальному етапі відбувається ознайомлення та засвоєння учасниками способів організації взаємного відвідування. Наприклад, доцільним є вивчення особливостей методу «PineappleChart», котрий рекомендує Дж. Гонсалес [11]. Сутність цього методу полягає в складанні графіку взаємних відвідувань, але нестандартним способом. На графіку викладачі «рекламують» організаційно-методичне забезпечення навчальної діяльності, котре вони впроваджують на заняттях з іноземної мови, вказують дату та час проведення фрагменту заняття, на якому планують продемонструвати певний метод чи прийом навчання. Інші викладачі ознайомлюються з розкладом занять і обирають для відвідування ті, які їх зацікавили. Вважаємо, що цей метод неформального спостереження в процесі взаємного відвідування занять уможливорює поширення передового практичного досвіду викладання іноземної мови та збагачення власного педагогічного інструментарію через ознайомлення з професійними розробками колег. У процесі застосування цього методу розкривається сутність професійної самореалізації як процесу виявлення «потенційних педагогічних можливостей, уміння реалізовувати себе як індивідуальність у педагогічному процесі, запровадження в навчально-виховний процес ідей, планів, професійних потреб, розкриття свого педагогічного «Я» в процесі планування, організації і проведення різних видів педагогічної діяльності» (М. Ярославцева) [9, с. 133].

3. *Рефлексивно-результативний*. Метою цього етапу є розвиток педагогічної рефлексії та забезпечення зворотного зв'язку з учасниками тренінгу. Викладачі аналізують і підсумовують набутий досвід. Для цього доречно застосовувати вправу «My Capabilities as a PeerObserver», яку розроблено після участі в Національному Симпозіумі. Учасники тренінгу оцінюють сформованість власних умінь за 5-бальною шкалою:

1. I can arrange a peer-observation with a teacher who I like and trust.
2. I am aware of what a teacher and an observer each bring in an observation.
3. I am aware of importance of agreeing the format of an observation and focus areas.
4. I am aware of the stages of an observation process and value of each of them.
5. I can arrange and participate in weekly peer-observations using the Pineapple Chart.

6. While doing a peer observation I can be descriptive rather than judgemental.

7. While doing a peer observation I can be focused on behaviour rather than the person.

8. I know what I should do to remember what happened in the lesson.

9. During a post-observation meeting I can give positive comments about the lesson and identify the strengths of the teaching observed.

10. During a post-observation meeting I can give clear suggestions about improvement.

Окрім того, учасники підсумовують результати тренінгу за допомогою методу незавершених речень:

1. In the training process I learnt...
2. Now I can organise/implement...
3. I feel sure about...
4. I will practice the following ideas / approaches / methods learned...
5. The most satisfying aspects of working during the training session were...

У процесі проведення педагогічного тренінгу «PeerObservation» для викладачів кафедр іноземних мов закладів вищої освіти учасники спрямовуються на професійну самореалізацію під час взаємного відвідування занять. Професійна самореалізація досягається як у того викладача, котрий проводить заняття (в методичній роботі), так і в того, який відвідує заняття (в організаційній роботі), формуються необхідні комунікативні вміння. Таким чином, професійну самореалізацію викладача іноземної мови під час взаємного відвідування занять можна визначити як цілеспрямовану діяльність з метою досягнення «акме» в методичній та організаційній роботі через обмін досвідом і думками з колегами, надання допомоги один одному у вирішенні складних педагогічних ситуацій.

Доцільно відзначити, що педагогічний тренінг «PeerObservation» призначено для усунення формальності взаємного відвідування занять викладачами іноземної мови й усвідомлення його ролі не як форми контролю, а як професійної самореалізації. Важливо дотримуватися всіх етапів взаємного відвідування: попереднього обговорення, відвідування заняття, підсумкового обговорення. Викладачі повинні засвоїти такі вимоги до взаємних відвідувань занять: 1) увага акцентується лише на позитивних, а не негативних аспектах викладання; 2) об'єкт і мета педагогічного спостереження обговорюються заздалегідь викладачем, що проводить заняття, та колегою, який відвідує; 3) висловлення рекомендацій і побажань колегою-спостерігачем відбувається за згодою чи проханням викладача, котрий проводив заняття.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є уточнення критеріїв і показників рівнів готовності викладачів іноземної мови до професійної самореалізації у системі методичної й організаційної роботи ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коростылева Л.А. Психология самореализации личности. Основные сферы жизнедеятельности : дисс. ... докт. психол. наук : 19.00.01. Москва, 2003. 398 с.
2. Костюкова Т.А., Туровська Г.І. Визначення ролі відкритого заняття як однієї з форм роботи викладача. *Технології навчання*. 2015. № 14. С. 43–50.
3. Куценко Т.В. Педагогічні умови професійної самореалізації вчителів у системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2017. 20 с.
4. Майнаєв Ф.Я., Рибалко Л.С. Дидактичні матеріали до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні студентів суспільно-гуманітарного профілю в закладах вищої освіти : навчально-методичний посібник. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2018. 66 с.
5. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 17.12.2018).
6. Рибалко Л.С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2008. 42 с.
7. Сінкевич С.В. Взаємне відвідування занять як форма додаткової підготовки викладачів військово-спеціальних дисциплін до професійної діяльності. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні та психологічні науки»*. 2015. № 1. С. 227–235.
8. Твердохліб Г.В. Професійна самореалізація вчителів іноземних мов в умовах іншомовного середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2018. 20 с.
9. Ярославцева М.І. Педагогічна практика як засіб формування професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія «Педагогічні науки»*. 2015. Вип. 29. С. 132–137.
10. Cosh J. Peerobservation: A reflective model. *Elt Journal*. 1999. Vol. 53. P. 22–27.
11. Gonzalez J. How pineapple charts revolutionize professional development. *Cult of pedagogy*. 2016. URL: <https://www.cultofpedagogy.com/pineapple-charts/> (access date: 17.12.2018).
12. Hamilton E.R. His ideas are in my head: peer-to-peer teacher observations as professional development. *Professional Development in Education*. 2013. Vol. 39. № 1. P. 42–64.
13. Hoffman E. The Social World of Self-Actualizing People: Reflections by Maslow's Biographer. *Journal of Humanistic Psychology*. 2017. URL: <https://doi.org/10.1177/0022167817739714> (access date: 17.12.2018).
14. Kenrick D. Self-Actualization, Human Nature, and Global Social Problems: I. Foundations. Society. 2017. URL: <https://doi.org/10.1007/s12115-017-0181-2> (access date: 17.12.2018).
15. Mann S.J., Walsh. S. Reflective dimensions of CPD: supporting self-evaluation and peer evaluation. *Teacher Evaluation in Second Language Education* / A. Howard, H. Donaghue (eds.). London ; New York : Bloomsbury Academic, 2015. P. 17–33.
16. McNeill D.N. Social Freedom and Self-Actualization: "Normative Reconstruction" as a Theory of Justice. *Critical Horizons*. 2015. Vol. 16. № 2. P. 153–169.
17. Slater J.O.P. A Theological Anthropology of Self-Realization: The Humanization of Women and Consecrated Life. Osborne, UK : AuthorHouse, 2012. 422 p.
18. Whipp P.R., Pengelley R. Confidence building through peer observation of teaching and peer coaching in university departments. *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*. 2017. Vol. 6. № 2. P. 99–115.
19. Wingrove D., Hammersley-Fletcher L., Clarke A., Chester A. Leading developmental peerobservation of teaching in higher education: Perspectives from Australia and England. *British Journal of Education Studies*. 2018. Vol. 66. № 3. P. 365–381.